

تأثیر هنر ساسانی بر سفال دوران اسلامی

ستار خالیدیان^۱

چکیده:

گیاهی از پارچه بافی و گچ بری دوره ی ساسانی تأثیر پذیرفته اند. در عین حال حس ملی گرایی و داستان ها و افسانه های ملی در قرون ۴ و ۵ ه.ق به ویژه شاهنامه نیز در ایجاد این نقوش بر روی سفال ها بی تأثیر نبوده است.

نفوذ فرهنگ و هنر دوره ی ساسانی در گسترش فرهنگ و هنر دوران اسلامی اهمیت بسیاری دارد. هنرها و صنایع دوره ی اسلامی تا حد زیادی از دوره ی قبل تأثیر پذیرفته اند که یکی از این هنرها سفال گری است. تاکنون در مورد سفال گری دوران اسلامی مطالب فراوانی نوشته شده است ولی هیچ گاه به طور اخص به تأثیری که هنر دوران ساسانی بر سفال گری دوران اسلامی داشته اشاره نشده و تنها به مقایسه تشابه نقوش موجود پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: هنر ساسانی، فلزگری، سفال اسلامی، نقوش انسانی

مقدمه:

بدون تردید دوره ساسانیان را می توان یکی از درخشان ترین دوره های فرهنگ و هنر ایران دانست که نه تنها معماری بی نظیرش تجلی گاه اندیشه و ذوق و هنر، بلکه سایر مصنوعات آن نیز نشانه ی بارزی از فرهنگ متعالی این عصر است که با آداب و رسوم و اعتقادات مردم رابطه ای تنگاتنگ دارد. نقوش دوره ی ساسانی را می توان بر پهنه ی حجاری های طاق بستان و سنگ نگاره های فارس و هم چنین ظروف زرین و سیمین، گچبری ها، مهرها، نقاشی های دیواری

در این نوشته نگارنده به بررسی ۵۶ عدد ظرف سفالین دوران اسلامی پرداخته و سپس به مقایسه آن ها با نقوش دوره ی قبل پرداخته و نقوشی که تکرار شده و هنرها و صنایعی که بر سفالگری دوران اسلامی تأثیر گذار بوده را مشخص کرده است. با توجه به نتایج به دست آمده مشخص گردید فلزگری دوره ی ساسانی بیشترین تأثیر را بر روی سفال های اسلامی داشته است. نقوش انسانی موجود بر روی سفال ها از ظروف فلزی دوران ساسانی و نقوش هندسی و

در دوران اسلامی ساختن ظروف سفالی در ایران بیش از پیش مورد توجه قرار گرفت، زیرا در این دوران به خصوص اوایل آن غذا خوردن و آشامیدن در ظروف طلا و نقره مکروه بود به همین جهت سفال سازان سعی کردند هنر خود را تکمیل کنند و حتی تصمیم گرفتند ظروف سفالینی بسازند که درخشش طلایی داشته باشد.

بنابراین مقایسه‌ی سفال‌های دوره‌ی اسلامی، که تحول فوق العاده‌ای یافته‌با سفال‌های دوره‌ی ساسانی که از اهمیت کمتری، از نظر ساخت و رنگ آمیزی برخوردار بوده به نحوی که در فلزات میسر بود، امکان پذیر نیست.

هنرمندان دوره اسلامی، همان طور که از سفال به جای فلزات گران بها استفاده می‌کردند، نقوش فلزات را نیز در سفال‌ها اجرا کرده که تصور می‌رود بعضی از سفال‌های قرون اولیه اسلامی توسط زرتشتیان ساخته شده و به همین جهت گروه مخصوصی از این گونه سفال‌ها را گبری می‌نامند.

سفال گبری یکی از انواع خوب سفال‌های دوران اسلامی است و شاید علت نسبت دادن این نوع به گبرها، اشکال و تصاویر حیوانات و پرندگان باشد که در روی این نوع سفال دیده می‌شود. به علاوه بعضی از عناصر تزئینی این سفال‌ها شباهت به تزیینات برجسته‌ای دارد که در دوره‌ی ساسانی در ظروف نقره مرسوم بوده است.

نباید تصور نمود که فتح اعراب تغییرات بزرگ و ناگهانی در صنایع ایران به وجود آورد، زیرا اگرچه تغییرات اجتماعی به تدریج صورت گرفت ولی زندگی عادی پس از حمله اعراب به همان روش گذشته ادامه یافته و هنرمندان و صنعت‌گران از روی نمونه‌های سابق به ساختن آثار ادامه دادند. این را می‌توان از روی سکه‌های حکمرانان عرب که به شیوه شاهان ساسانی سکه ضرب می‌کردند، یک روی آن تصویر آتشکده است، ثابت کرد (توحیدی ۱۳۸۵).

آثاری که بتوان از روی آن نظری در باره‌ی صنایع آغازین اسلام ارائه کرد بسیار کم است و نیز تشخیص بین صنایع این زمان با صنایع دوره قبل از اسلام کاری مشکل است، زیرا که صنعت گران شیوه قدیم را حفظ کردند ولی به تدریج روش‌های صنعتی جدید، با الهام از روش‌های قدیمی‌تر، ابداع شد که جایگزین روش‌های قبلی گشت. بسیاری از این روش‌ها در نتیجه‌ی توانایی و نبوغ ایرانیان پس از قبول اسلام به وجود آمده است.

و پارچه‌ها مشاهده کرد. نقوش دوره‌ی ساسانی طرح‌های هندسی اشکال جانوران، پرندگان و گل و گیاهان بومی و موجودات پنداری و اسطوره‌ای را شامل می‌شود که از مفاهیم بنیادی و شاید راز آمیزی است که توسط هنرمندان و صنعت‌گران به کار گرفته شده است. این طرح‌ها نه تنها برداشتی صادقانه از طبیعت متنوع ایران بوده بلکه مذهب، ادبیات، آداب و رسوم و سنن مردم ایران نیز به آفرینش جنبه‌های رازآمیز آن کمک کرده است.

تنوع طرح‌ها و نقوش این دوره نه تنها سرزمین ایران آن روز را در گستره‌ی خود قرار داده بلکه شمال آفریقا، کشورهای خاورمیانه، آسیای مرکزی و بخش‌هایی از اروپای شرقی و جنوبی و نیز کشور دور دستی چون ژاپن از تأثیر آن بی‌نصیب نبوده است. علاوه بر آن پس از سقوط این سلسله تا سده‌های بعدی این نقوش فراموش نگردیده و در آثار دوره‌های بعد مورد استفاده قرار می‌گیرد.

هنر ساسانی:

هنر ساسانی اقتباسی ماهرانه از عناصر هنری کهن است و به عبارت دیگر در قالب ذوق و سلیقه‌ی مردمان عصر ساسانی ریخته شده است. این هنر تا اندازه‌ی زیادی سنت‌های هخامنشی و اشکانی را تعقیب و از لحاظ عظمت با هنر روم و بیزانس برابری می‌کرد و حتی به تدریج هنر بیزانس را تحت نفوذ قرار داده به نحوی که پس از پیدایش اسلام و فتوحات اعراب، هنر اسلامی مستقیم و بدون واسطه تأثیر هنر ساسانی را دریافت نمود (زمانی ۱۳۵۲، ص ۵).

در دوره‌ی هخامنشی و دوره‌ی ساسانی اعیان و اشراف بیشتر از ظروف زرین و سیمین و مسی استفاده کرده و توجه زیادی به تکمیل فن سفال‌گری نداشتند ولی در عین حال ظروف سفالین لعاب دار در میان مردم معمول بوده و آثار آن در محل سکونت آن‌ها دیده می‌شود. لعاب این ظروف نقره‌ای رنگ و به ندرت سبز و آبی و گاهی متمایل به نارنجی و زرد بوده و جنس لعاب چندان خوب نبوده و استحکام زیادی نداشته است به ویژه لعاب سفال‌های دوره‌ی ساسانی بیشتر ترک دار است و به آسانی از روی آن می‌ریزد. البته آبخوری‌هایی به شکل حیوانات در این دوره استفاده می‌شده که شامل ظروف استبه شکل گاو نر که در زمان‌های سابق نیز وجود داشته است و نیز بطری که به شکل ماهی ساخته شده، و چنین به نظر می‌رسد که بیشتر اشکال از ظروف فلزی تقلید شده است.

سفال قرون اولیه ی اسلامی:

سفال گری سه قرن نخست دوران اسلامی ادامه ی این سنت در دوره ساسانی است (توحیدی ۱۳۸۵). سفال گران دوره ساسانی به دلیل توجه هر چه بیشتر به استفاده کاربردی، سفال های خود را در کمال سادگی و برای رفع احتیاجات روزمره می ساخته اند زیرا استفاده از ظروف تشریفاتی و نقره ای که دارای طرح های زیبا و سمبلیک مربوط به باورهای زرتشتی و صحنه هایی از زندگی شاهانه همانند مجالس بزم و بارعام، فرصتی برای چهره تمایی سفال گران باقی نگذاشته بود. با توجه به این که ظروف سفالین این دوره سادگی زیادی دارد، این شیوه در دوره اسلامی مورد پسند قرار گرفته و صنعت سفال گری توسعه و رشد بسیاری نمود. ویژگی های هنر اسلامی که ابتدا سادگی مظهر آن است، روح جاودان خواهی فلسفه ی اسلامی رنگ و لعاب های ساخته شده که خود بخشی از کیمیا گری اسلامی است، تقدس مذهبی خود را با به کار گیری خط کوفی به کمال می رساند و جلوه و زیبایی حقیقی به آن می بخشد. در دوران اسلامی با ظروفی برخورد می کنیم که دارای نقوش و طرح هایی است که تا حد زیادی با نقوش دوره ساسانی متشابه است و در مواردی این تشابه تا حدی زیاد است که به آسانی نمی توان از کنار آن گذشت، مانند ظرفی متعلق به ری که در موزه ی ملی نگهداری شده (بهرامی ۱۳۴۶) و دارای نقشی مجلس معاهده سلطنتی است که روی نقش برجسته های ساسانی دیده می شود. در این نقش دو نفر سوار بر اسب به حالت متقابل را می بینیم که حلقه ای در دست دارند؛ و یا روی یکی دیگر از ظروف ری موجود در این موزه پیکره دو حیوان افسانه ای به حالت متقارن با حاشیه ی مرواریدی که همان خاطرات ساسانی را به یاد می آورد. ظروفی از این قبیل فراوان است ولی تاکنون درباره تأثیر هنر ساسانی بر سفال های دوران اسلامی کار خاصی انجام نشده، به جز کتاب "تأثیر هنر ساسانی بر هنر اسلامی" نوشته عباس زمانی که ایشان فصلی را به این موضوع اختصاص داده است. البته کتاب های دیگری نظیر "صنایع اسلامی" دیمانند و یا "صنایع ایران ظروف سفالین" بهرامی و یا کتاب هایی از این قبیل که بسیار مختصر و تنها با ارائه ی چند ظرف سفالی و مقایسه نقوش آن با آثار دوره ساسانی نظر به تأثیر پذیری این سفال ها از دوره ی قبل داده اند. افرادی دیگر نیز تنها به این تأثیر اشاره کرده ولی شواهدی برای آن ارائه نمی دهند، که این نوع مقایسه به هیچ وجه نمی تواند حق

مطلب را ادا کند، چون با مشاهده ی این سفال ها پرسش هایی پیش می آید که با شیوه های قدیمی نمی توان بدان پاسخ داد؛ به عنوان مثال چرا سفال گر دوران اسلامی چنین نقوشی را ترسیم می کند؟ آیا هنوز به آیین و نمادهای ساسانی معتقد است؟ و اگر معتقد است، چرا با اینکه مسلمان شده هنوز به دوره ی قبل گرایش دارد؟ و یا فقط از دیدن نقوش دوره ی قبل الهام گرفته و سفال گر به سنت های دوره ی گذشته آگاهی ندارد؟ حال نگارنده برای بررسی این تأثیر تعداد ۵۶ عدد از سفال های دوره اسلامی که دارای این مشابهت ها است را از منابع مختلف گردآوری کرده و مورد بررسی قرار داده است. این نگارنده در گام بعدی، برای پیدا کردن طرح ها و نقوش دوره ی ساسانی، مواد فرهنگی این دوره را با استفاده از منابع دست دوم یعنی کتاب ها و پایان نامه های موجود در این زمینه را مورد بررسی قرار داده است. مواد فرهنگی بررسی شده شامل گچ بری ها، پارچه ها، مهرها، و ظروف زرین و سیمین این دوره است. البته تا حدودی نیز نقش برجسته ها و سفال های این دوره نیز مطالعه شد. در پایان پس از دسته بندی و ذکر نقوش روی هر یک از مواد فرهنگی موجود یک جمع بندی کلی از طرح های دوره ساسانی ارائه شده و در کل آن ها را به ۶ گروه اصلی تقسیم نموده، سپس به مقایسه ی سفال های موجود با گروه های ذیل پرداخته و نتایج آن در جدول های ۱ تا ۷ ارائه شده است.

- الف- نقوش انسانی: ۱- انسان و حیوان ۲- زن و مرد ۳- شاه در حال شکار ۴- نوازنده ۵- جلوس شاه ۶- اعطای منصب ۷- زن در حال رقص ۸- زن نشسته
- ب- نقوش جانوری: ۱- سگ ۲- مار ۳- گاو ۴- شیر ۵- گرگ ۶- اسب ۷- خرس ۸- قوچ ۹- پلنگ ۱۰- گوسفند ۱۱- کژدم ۱۲- گراز ۱۳- بز ۱۴- فیل ۱۵- خرگوش ۱۶- شتر ۱۷- ماهی ۱۸- حیوانات متقارن
- ج- نقوش پرنندگان: ۱- طاووس ۲- مرغابی ۳- شاهین ۴- ماکیان ۵- خروس ۶- درنا ۷- پرنندگان متقارن
- د- نقوش گیاهی: ۱- گل نیلوفر ۲- خوشه های انگور ۳- میوه ی کاج ۴- برگ کنگر (آکانتوس) ۵- برگ نخل (لوتوس) ۶- روزت ۷- برگ تاک ۸- گل های چهار برگ قلبی شکل ۹- گل هشت پر ۱۰- انار ۱۱- نخل ۱۲- نقوش بیچکی ۵- نقوش هندسی: ۱- حلقه ی مروارید ۲- زنجیر

روی گچ بری‌های ساسانی نقوش گیاهی بیشتر دیده می‌شود. گل رزت با ترکیب نخل تزئینی از فراوان‌ترین این‌ها است (همان)

ظروف زرین و سیمین:

ظروف فلزی این دوره نیز همانند مواد فرهنگی دیگر دارای نقوش و صحنه‌هایی است که اعتقادات و باورهای آن روزگار را منعکس می‌کند. اغلب ظروف نقره ساسانی با موضوعات انسانی، که مفاهیم سیاسی یا مذهبی دارند تزئین شده‌اند. بشقاب‌های ساسانی نمایش گریختگی از سنت‌های آن دوره است. موضوع شکار که به خوبی بر بشقاب‌های نقره ساسانی تصویر شده، میراثی است که از خاور نزدیک باستان به یادگار مانده و دلیلی است بر یادگارهای تاریخی اشکانیان در ایران (احسانی ۱۳۶۵). تصاویر ظروف فلزی عبارتند از: شاه در موضوعاتی چون شکاریا میهمانی، دیونیزوس (الهه شراب یونانی که به ندرت در آثار هنری ساسانی دیده می‌شود)، صحنه‌های میهمانی، رامش گری، اعطای منصب، اسب بال دار، تصاویر زنان، صحنه‌های رقص، تصاویر حیواناتی هم چون ببر، اسب، قوچ، گراز، شیر، گوزن، لک لک، پلنگ، ماهی و نقوش گیاهی مثل برگ مو و خوشه‌ی انگور و نقوش هندسی مثل حلقه‌های مروارید و تصاویر قلبی شکل.

مهر:

کاربرد مهر، با پیشرفت دیوان سالاری ساسانی گسترش یافته و هر چه بیشتر شکل و نظم پذیرفته است. مهرهای به دست آمده نشان دهنده‌ی حضور فراگیر آن‌ها در وظایف حقوقی و بازرگانی در میان طبقات بالا و متوسط جامعه بوده است. مهرها به علت در بر داشتن بن مایه‌های اعتقادی و مذهبی مردمان، بر سکه‌ها برتری دارد. زیرا سکه‌ها سندی تبلیغی از پادشاهان بوده و ارزش نمادین آن‌ها به سود جنبه‌های تزئینی محدود گشته است. اما مهرها حاوی تصورات و خواسته‌های شخصی مردمان است و در نمایش تصورات و باورهایشان محدودیتی ندارند و صاحبان آن‌ها خود را در کاربرد نقوش مختلف انسان، جانوران، گیاهان و حتی نماد مقدسان آزاد می‌دیدند.

از این روست که در مهرها جنبه‌های تبلیغی - سیاسی به نفع جنبه‌های فرهنگی کاهش می‌یابد. مهرها به دلیل آزادی در گزینش

۳- دالبر ۴- ستاره ۵- هلال ۶- موج ۷- نقش قلبی ۸- نقطه
و- نقوش حیوانات افسانه‌ای و پنداری: ۱- اسب بسال
دار ۲- گاو بال دار ۳- سیمرغ ۴- ایزد بال دار ۵- تنه حیوان- سر آدمی ۶- تنه حیوان، سر مرغ ۷- نقوش خیالی دیگر

بافندگی:

عشق ایرانیان به اشکال و تصاویر حیوانات در بافندگی و نساجی نیز ظاهر می‌گردد. در بین آن‌ها تصویر حیوانات خیالی مانند عنقا و دیوی که دم طاووس دارد و گاو بال دار را می‌توان مشاهده کرد و هم چنین تصاویر حیواناتی چون قوچ و گراز وحشی، طاووس، درنا، عقاب، خروس، فیل، شیر، بز، پرنده و درخت زندگی، شیران متقابل در دو سوی درخت زندگی و نقوش متقارن فیل- عقاب- مرغابی و اسبی که دور آن را قابی رسم کرده اند را می‌توان بر شمرد. هم چنین نقوش هندسی که بر روی پارچه‌های ساسانی استفاده شده است، اشکال دایره و بیضی، هلال، دالبر، موج، دواپر متوالی با پنج نقطه و حاشیه‌های تزئینی (مروارید، زنجیر، دالبر) است. نقوش گیاهی استفاده شده بیشتر مانند گل چهار برگ و قلبی شکل و گل هشت پر می‌باشد. در میان نقوش استفاده شده بر روی پارچه‌ها نقوش حیوانی سهم بیشتری دارند.

گچ بری:

این هنر در دوره ساسانی راه تکامل می‌بوید و در اواخر این دوره، گچ بری‌های بسیار ظریف با نقوش مختلف ایجاد می‌شود که شامل طرح‌های هندسی، بن مایه‌های گیاهی و حیوانی چون گل رزت، برگ نخل، گل نیلوفر، خوشه‌های انگور، برگ کنگر (آکانتوس) برگ تاک، میوه کاج گل با گل برگ‌های ساده، نقوش پیچکی و نیز بز، گراز، طاووس، خروس، اسب، بز کوهی، گاو، قوچ، شاهین، خرس و حیوانات افسانه‌ای همانند سیمرغ و نیم تنه‌ی انسان و هم چنین بال‌های برافراشته و هلال و نقوش ستاره‌ای. بدین سان در هنر گچ بری ساسانی نیز تصورات و اعتقادات عصر، راهنمای هنرمند بوده و بیشتر آن‌چه در تزئینات گچ بری بر دیوارها نقش می‌بست نماینده‌ی باورها و نگرش‌های مردمان نسبت به جهان هستی بود که خواه نا خواه مفاهیم و تصورات بنیادی مردمان را با نشانه‌ها و اشکال نمادین به نمایش می‌گذاشت (اصیل ۱۳۷۸). در میان نقوش موجود بر

دوباره اسطوره ضحاک مار دوش و گاهی داستان بهرام و آزاده و دیگر حماسه‌های ملی می‌کند و تصور خویش را از او به این گونه نشان می‌دهد و با توجه به این که در قرن چهارم ه.ق فردوسی از افسانه‌ها و اسطوره‌های ملی نام می‌برد و یاد آن‌ها را زنده نگه می‌دارد، پس هنوز در این زمان این اسطوره‌ها در یاد و ذهن مردم جای داشته و هر کس به طریقی، فردوسی در شاهنامه و سفال گر بر روی سفالش، سعی در پیاده کردن آن داشته است. در میان نقوش انسانی نقش جلوس شاه و نقش شاه در حال شکار دیده می‌شود و این نیز می‌توانسته اقتباسی از ظروف فلزی دوره‌ی ساسانی باشد، چون بیشتر نقوش آنان را نقوش انسانی و به ویژه نقش شکار شاهانه تشکیل می‌دهد. ایرانیان با وجود مسلمان بودن به دوره‌ی ساسانی گرایش دارند، که شاید به دلیل قبول کردن دین اسلام ولی با رنگ و بوی ایرانی باشد. در میان نقوش هندسی نقوش نقطه ای با ۳۷ درصد و در رده‌ی دوم، نقش مروارید یعنی حلقه‌های مرواریدی، که در بسیاری از اوقات به عنوان کادر و حاشیه از آن استفاده شده، بیشتر از نقوش دیگر تکرار شده اند. نقوش حیوانات پنداری و افسانه ای نیز در این دوره تکرار شده است، اما نقوش تعدادی دیگر از این جانوران پنداری که در دوره‌ی ساسانی اهمیت بسیاری داشتند، مثل سیمرغ و اسب بال دار و گاو بال دار مشاهده نمی‌گردد. نقوش حیوانات پنداری با تنه‌ی حیوان و سر آدمی ۴۰ درصد را به خود اختصاص دادند. حال این پرسش پیش می‌آید که چرا چنین نقوشی به این اندازه تکرار شده ولی نقوشی مثل سیمرغ که در دوره‌ی ساسانی اهمیت زیادی داشته، این گونه نبوده اند؟ در میان نقوش گیاهی نیز نقش پیچک با ۳۵ درصد بیشتر از همه تکرار شده است و گل نیلوفر و گل چهار پر در رده‌های بعدی قرار می‌گیرد. در دوره‌ی ساسانی گل نیلوفر اهمیت دارد چون نماد خورشید و بازگو کننده نیروی زندگی بخش است. اما نقوشی مثل نخل و انار تکرار نگشته است. انار در دوره‌ی ساسانی همواره مقدس بوده و از شاخه‌های آن برای ساخت برس و در آیین مذهبی کاربرد داشته و پرنده گی آن نماد باروری آنهایتا و به هنگام جشن زایش به عنوان سینه‌ی زنان بکار می‌رفته، ولی در دوره اسلامی استفاده نشده است.

نقش‌ها و مطالب روی آن‌ها بیشتر از سایر آثار هنری عصر ساسانی نمادهای مختلف را نمایش می‌دهند (اصیل ۱۳۷۸). نقوش روی آن‌ها شامل حیوانات اسطوره ای مانند تنه مرغ- سر آدمی، اسب بال دار، گاو انسان، ایزد بال دار، انسان در حال شکار، زن در حال رقص، انسان و حیوان در کنار هم، نیایش، دو زن روبروی هم، زن و مرد و حیواناتی مثل گاو، قوچ، شاهین، خروس، طاووس، شیر، سگ، کژدم، خرس، مار، گرگ. بیشتر نقوش روی مهرها را جانوران و پرندگان و سپس موجودات خیالی و اسطوره ای تشکیل می‌دهند. (علیخانی ۱۳۷۶)

جمع بندی:

در میان نقوش جانوری موجود بر سفال‌ها نقش قوچ بیشتر از همه تکرار شده است. این می‌تواند به این دلیل باشد که این حیوان در سنت زرتشتی حیوانی مقدس بوده است. به روایت اوستا ایزد بهرام کالبد قوچ می‌پذیرد، و نیز نمادی است از فره ایزدی، چنان که در داستان افسانه آمیز فرار اردشیر بابکان از تیسفون دیدیم، فره ایزدی به هیبت قوچی به اردشیر پیوست و بدین سان پادشاهی از خاندان اشکانیان به دودمان ساسانیان انتقال یافت. این تصورات در مورد قوچ، نقش و اهمیت آن را در دید مردمان باستان نشان می‌دهد و شاهان ساسانی شاخ قوچ را زیور افسر خویش می‌سازند یا مردم آن روزگار تصویر آن را در حالت‌های گوناگون بر مهرهای خویش نقش می‌زنند زیرا هم نماد بهرام یا ورثه است و هم نماد فره ایزدی که وجود هر دو برای زرتشتی با ایمان موجب خیر و برکت و تقدس است و حیوانی مثل گاو که اهمیت اقتصادی و اساطیری این جانور سودمند بر همگان آشکار است، در کشاورزی یاور انسان بوده و شیر و گوشت مورد نیاز او را تأمین می‌کرده و در آیین‌های مذهبی آن را قربانی و نثار ایزدان می‌کردند. با توجه به این اهمیت است که آیین زرتشتی که برخاسته از جامعه کشاورزی بود تا این حد به گاو توجه دارد و احتمال دارد در این آیین نماینده بیشتر، بهرام یا ماه باشد، ولی تصویر آن را بر سفال‌های بررسی شده نمی‌توان دید.

۳۵ درصد نقوش به کار رفته بر سفال‌های اسلامی نقش انسانی است که دلیل این فراوانی در سفال‌های این دوره مشخص نیست، ولی در برخی موارد همان گونه که در شکل ۲ و ۳ مشاهده می‌کنید سفال گر به کنسیدن نقوشی پرداخته که سعی در زنده کردن

سپاس‌گزاری:

در پایان لازم است از استاد محترم جناب آقای دکتر حسن کریمیان، به خاطر کمک‌های بی دریغشان در انجام این کار صمیمانه تشکر و قدر دانی کنم.

کتاب‌شناسی:

- ۱- عباسیان، میر محمد، ۱۳۷۰، تاریخ سفال و کاشی در ایران از عهد ما قبل تا کنون، تهران، انتشارات گوتنبرگ.
- ۲- احسانی، محمد تقی، ۱۳۶۵، هفت هزار سال هنر فلزکاری در ایران؛ تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- ۳- ویلسن، ج. کریستین، ۱۳۶۶، تاریخ صنایع ایران، ترجمه عبد الله فریاد، تهران، انتشارات فرهنگ سرا.
- ۴- واتسون، الیور، ۱۳۸۲، سفال زرین فام ایرانی، ترجمه شکوه ذاکری، تهران، انتشارات صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران.
- ۵- توحیدی، فائق، ۱۳۷۸، فن و هنر سفال‌گری، تهران، انتشارات سمت.
- ۶- زکی، محمد حسن، ۱۳۶۶، تاریخ صنایع ایران بعد از اسلام، ترجمه محمد علی خلیلی تهران، نشر اقبال.
- ۷- کریمی، فاطمه، ۱۳۶۴، هنر سفال‌گری دوره‌ی اسلامی ایران، تهران، مرکز باستان‌شناسی ایران.
- ۸- کیانی، محمد یوسف، ۱۳۷۹، پیشینه‌ی سفال و سفال‌گری در ایران، تهران، نسیم دانش.
- ۹- پوپ، آرتور، ۱۳۳۸، شاهکارهای هنر ایران، ترجمه پرویز خانلری، تهران، انتشارات فرانکلین.
- ۱۰- هزبری، علی، ۱۳۸۰، مطالعه‌ی تطبیقی فرهنگ‌شناسی دوره‌ی ساسانی بر اساس سفال، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- ۱۱- خانم‌رادی، مژگان، ۱۳۸۵، گچ‌بری‌های قلعه یزدگرد، مضامین و فن‌آوری و تأثیرات آن در گچ‌بری‌های ساسانی و اسلامی، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد باستان‌شناسی، دانشگاه تهران.
- ۱۲- زمانی، عباس، ۱۳۵۲، تأثیر هنر ساسانی در هنر اسلامی تهران، اداره‌ی کل نگارش وزارت فرهنگ و هنر.

۱۳- ریاضی، محمد رضا، ۱۳۸۲، طرح‌ها و نقوش لباس‌ها و

بافت‌های ساسانی، تهران، گنجینه‌ی هنر.

۱۴- توحیدی، فائق، ۱۳۸۵، مبانی هنرهای فلزکاری، سفال

گری، بافته‌ها و منسوجات، خط و کتابت، تهران، نشر سمیرا.

۱۵- سی گانتسر - پل جت، ۱۳۸۳، هنر فلزکاری در دوران

هخامنشی، اشکانی و ساسانی، ترجمه‌ی شهرام حیدرآبادیان، تهران،

گنجینه‌ی هنر.

۱۶- وارد، ریچل، ۱۳۸۶، فلزکاری اسلامی، ترجمه‌ی مهناز

شایسته‌فر، تهران، انتشارات مطالعات هنر اسلامی.

۱۷- مرادی، یوسف، ۱۳۷۹، تزئینات معماری دوره‌ی ساسانی و

اهمیت آن در تعیین کارکرد و تاریخ بناها، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد

باستان‌شناسی، دانشگاه تهران.

۱۸- دیمانند، موریس، ۱۳۳۶، راهنمای صنایع اسلامی، تهران،

بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

۱۹- آموزگار، ژاله، ۱۳۷۶، تاریخ اساطیری ایران، تهران، انتشارات

سمت.

۲۰- اصیل، شهروزاد، ۱۳۷۸، نمادهای آئینی دوره‌ی ساسانی،

پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد، باستان‌شناسی، دانشگاه تهران.

۲۱- دژم‌خوی، مریم، ۱۳۸۶، بررسی تزئینات گچ‌بری در اوایل

عصر ساسانی (مورد مطالعاتی محوطه‌ی باستانی بیشاپور، پایان‌نامه‌ی

کارشناسی ارشد، باستان‌شناسی، دانشگاه تهران.

۲۲- بهرامی، مهدی، ۱۳۳۰، صنایع ایران - ظروف سفالین،

تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

۲۳- کامبخش فرد، سیف‌الله، ۱۳۴۹، کاوش‌های نیشابور و

سفالگری ایران در سده‌ی پنجم و ششم هجری، تهران، انتشارات

وزارت فرهنگ و هنر.

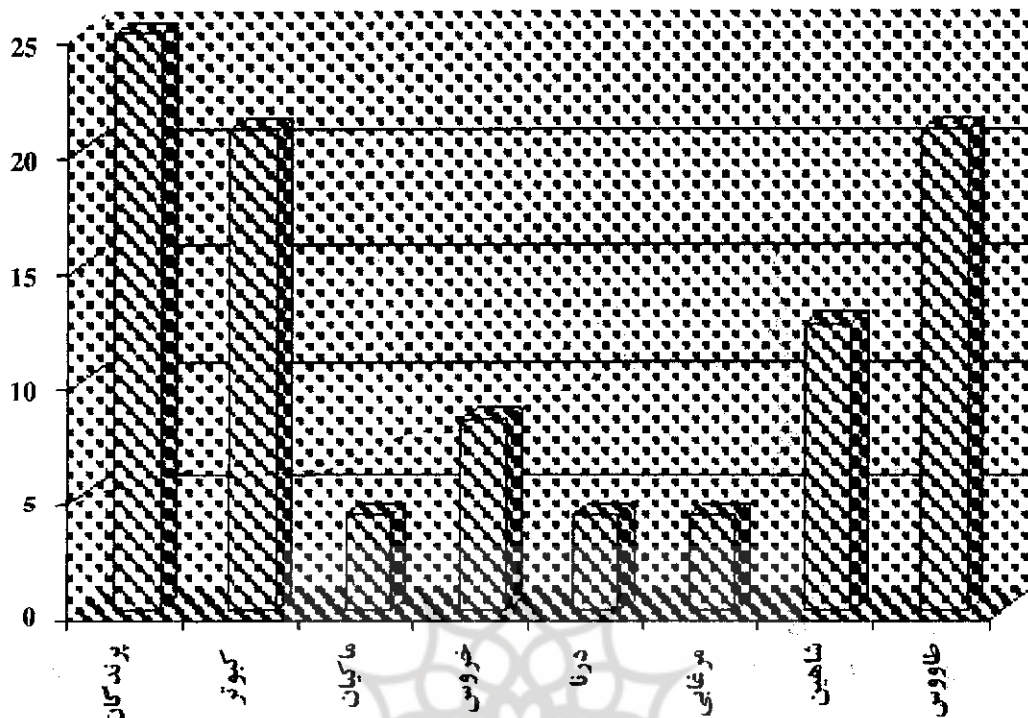
۲۴- علی‌خانی، الهه، ۱۳۸۶، بررسی گل‌مهرهای به دست آمده

از کاوش‌های محوطه قصر ابونصر، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد باستان

شناسی، دانشگاه تهران.

نقوش پرندگان

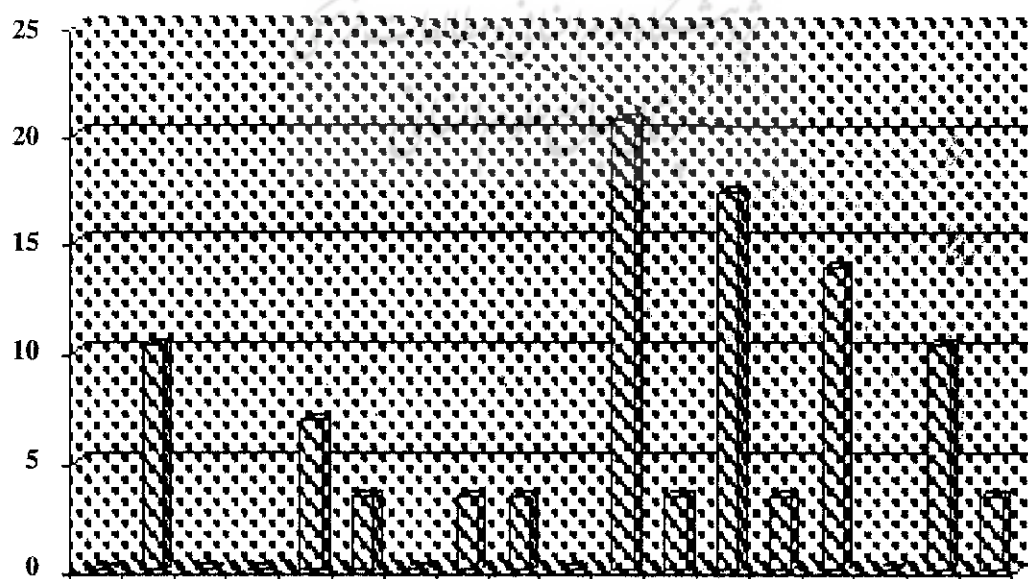
درصد

انواع حیوانات

نقوش جانوری

درصد

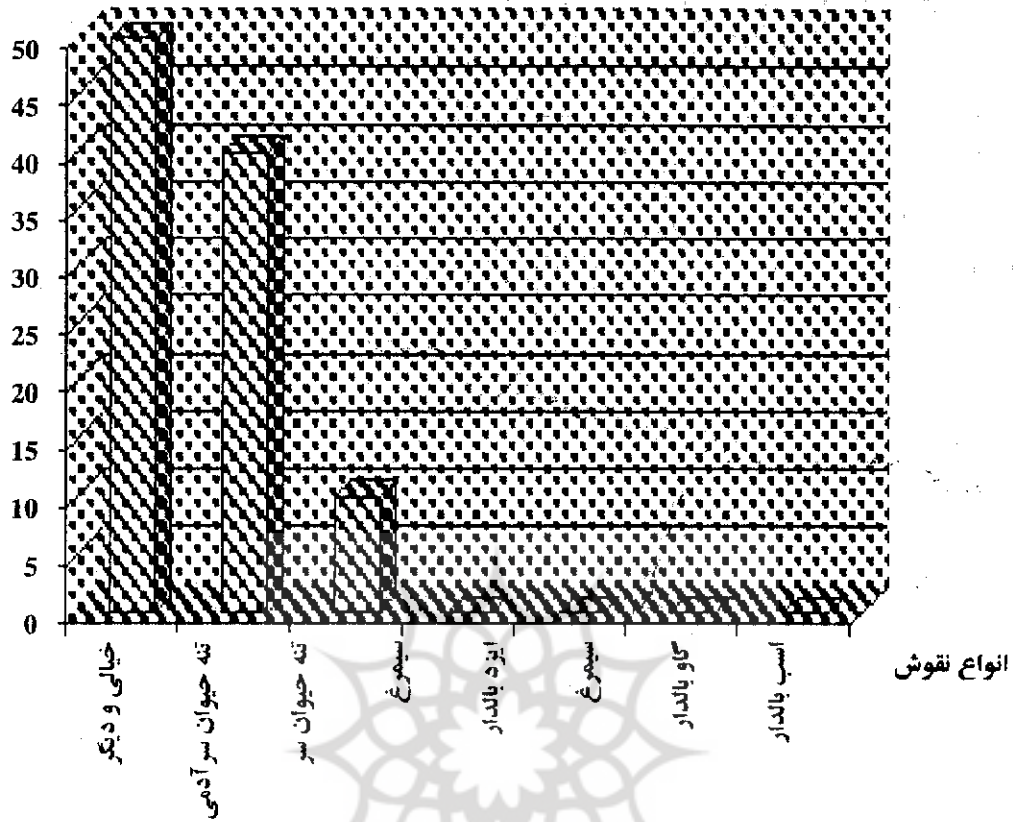

ماهی حیوانات متقارن سگ مار گاو شیر گوز اسب خرس قوچ پلنگ گوسفند گراز بز فیل خرگوش شتر کژدم ماهی حیوانات متقارن

نوع حیوانات

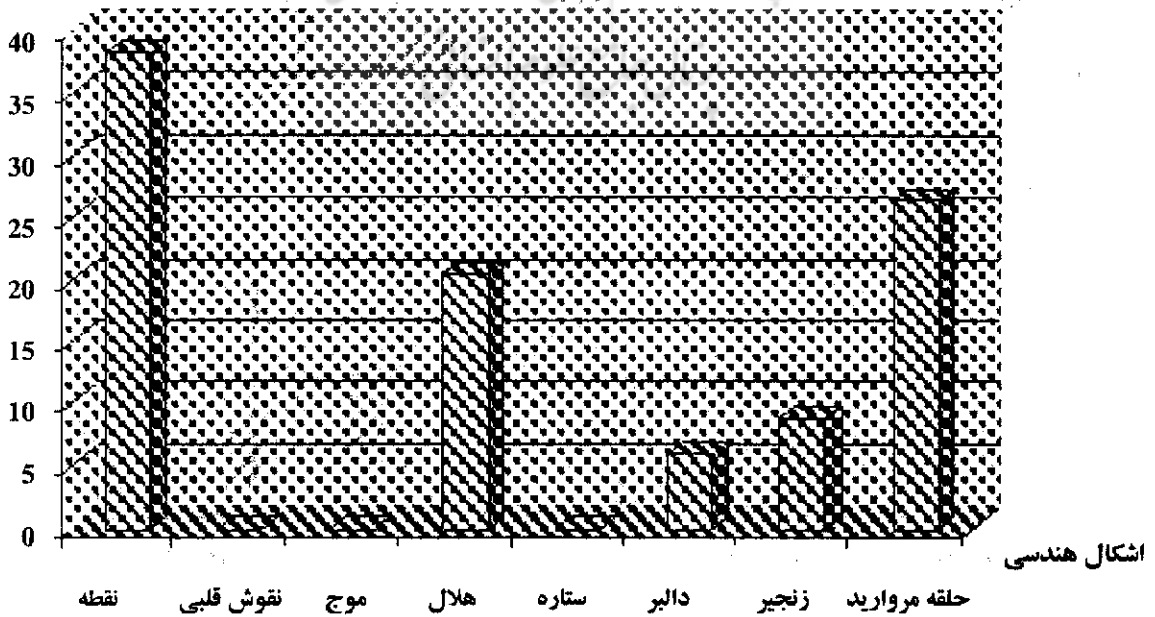
نقوش حیوانات استوره ای و پنداری

درصد

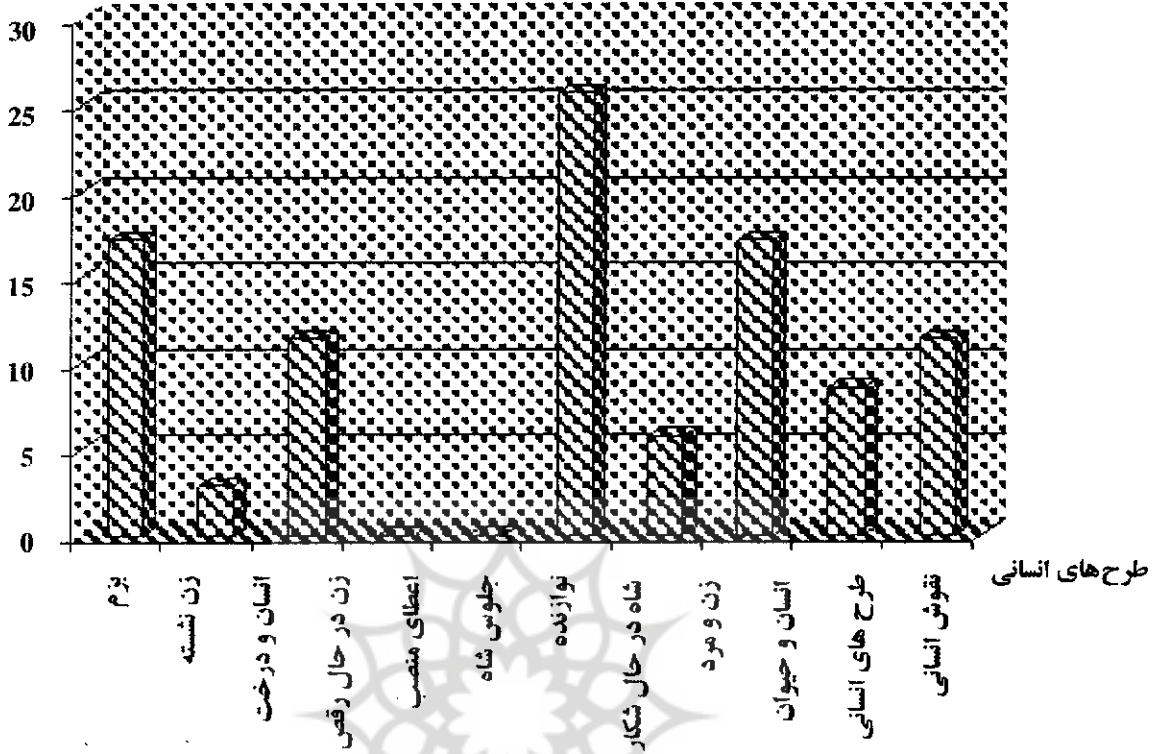
نقوش هندسی

درصد

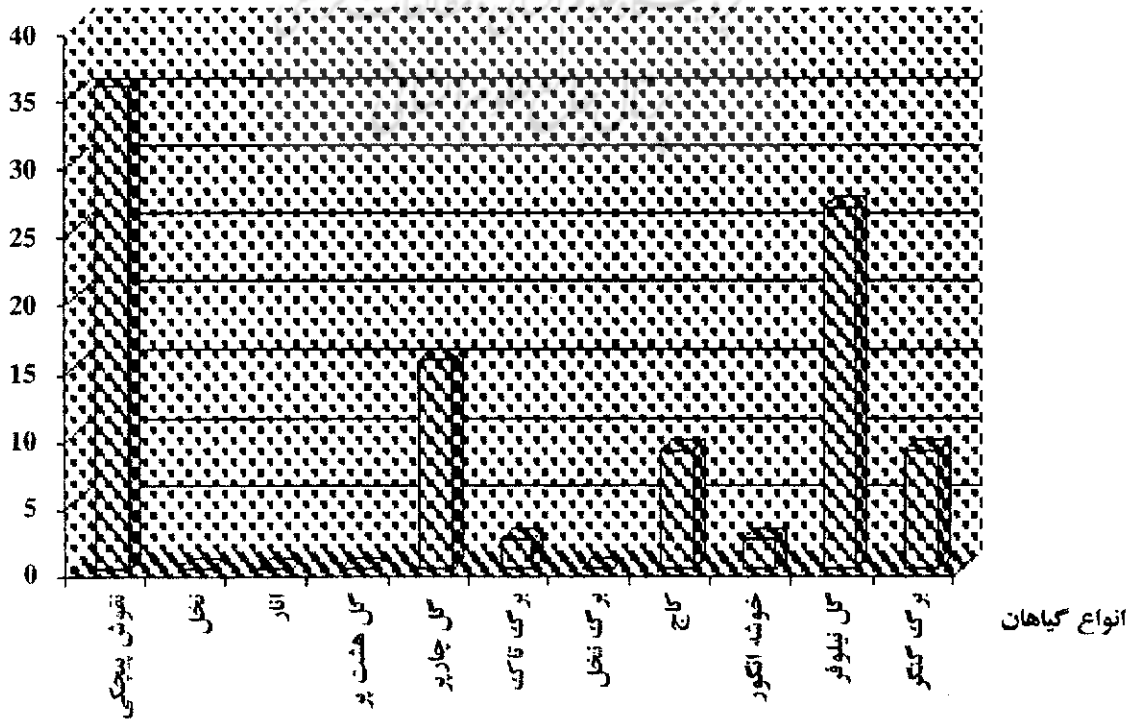
نقوش انسانی

درصد

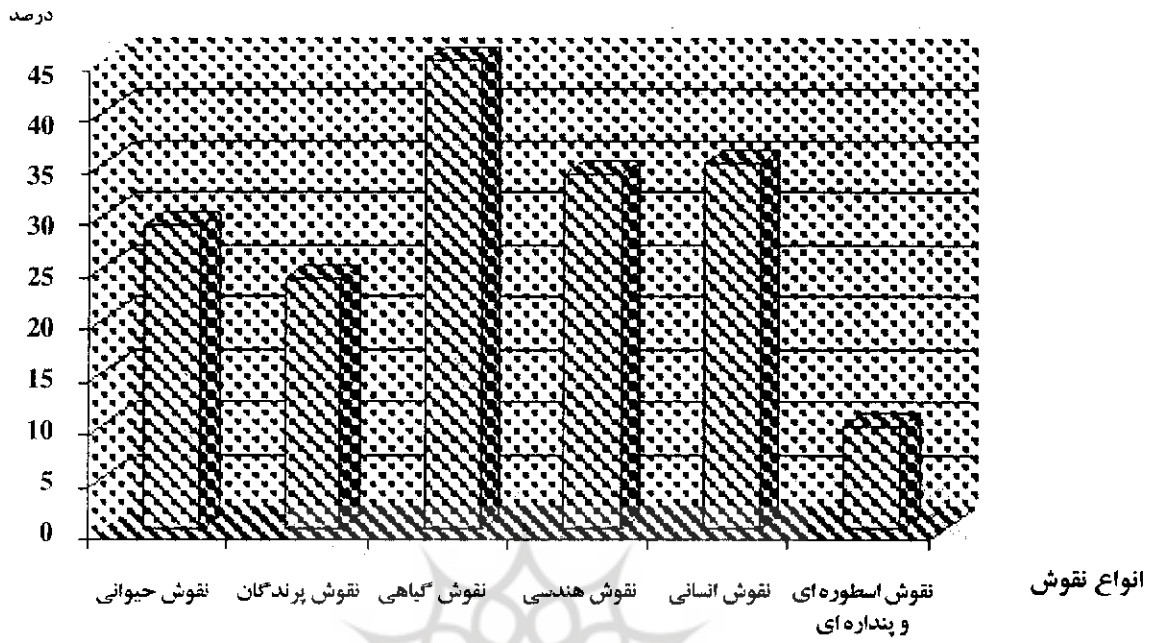

نقوش گیاهی

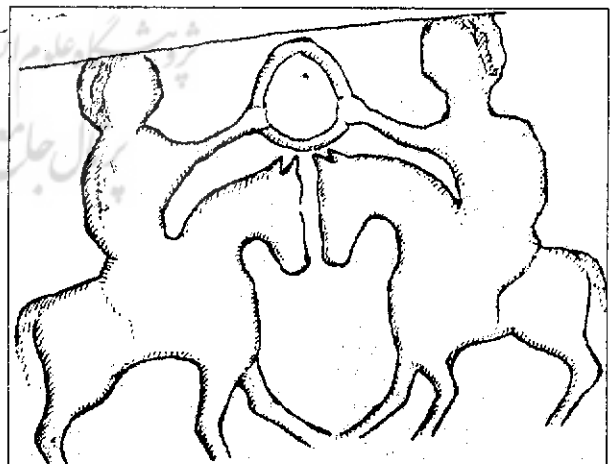
درصد

مقایسه بین تعداد انواع نقوش مختلف

تصویر ۲

تصویر ۱

تصویر ۴

تصویر ۳

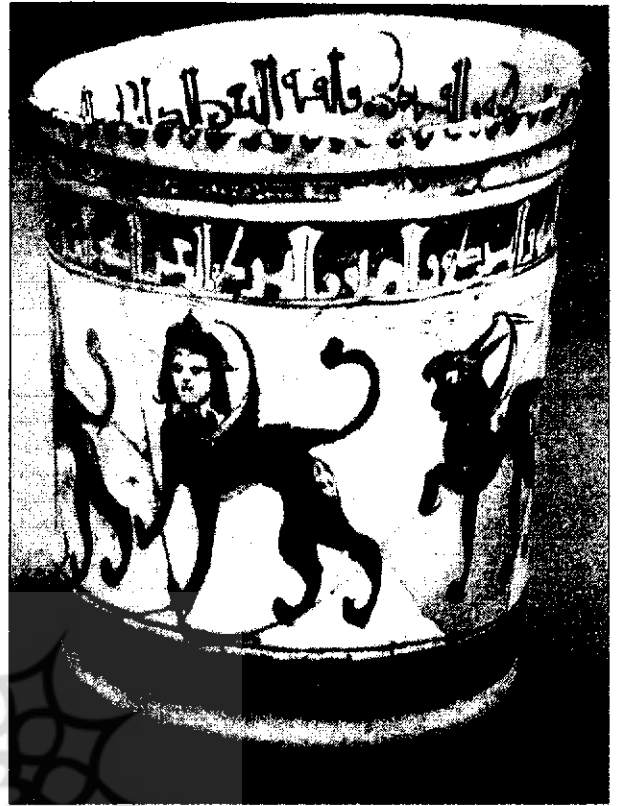
تصویر ۶

تصویر ۵

تصویر ۸

تصویر ۷

تصویر ۱۰

تصویر ۹